Zoo hebben wij, zooveel wij dat vermochten, en zoover in dit klein bestek mogelijk was, uit de productie- en klasseverhoudingen der zeventiende en achttiende eeuw, het wezen van drie groote dichters afgeleid. Vatten wij nu nog eens definitief onze bevindingen samen, dan geeft deze korte uitspraak, in het licht van ons onderzoek gezien, hun wezen weer: Goethe is de dichter der onderdrukte bourgeoisie, Rousseau der strijdende, Shelley van de overwinnende geweest.

Primitief socialisme

DOOR

ANT. PANNEKOEK.

H. J. van Vorst. Christendom en Socialisme. Uitgave De Eendracht.

Dr. J. van Leeuwen. De wereldbeschouwing der sociaaldemocratie. Uitg. H. A. Wakker & Co.

Het socialisme brengt zooveel nieuwe inzichten en opvattingen op allerlei gebied, dat het steeds met de meest verschillende vooroordeelen en overgeleverde opvattingen in konflikt komt, vooroordeelen, die bij verschillende groepen der bevolking, tot wie wij ons wenden, verschillend zijn. Zoodra de arbeidersbeweging over zijn eerste stadium heen is, waarin een paar algemeene brochures over hare beginselen een goed en voldoend propagandamateriaal vormen, kan het daarom zijn nut hebben, over speciale geschriften te beschikken, waarin speciale vooroordeelen worden behandeld. Tot een Rotterdamsch havenarbeider, tot een Groninger student en tot een Gelderschen boer spreekt men verschillend; niet om hun een verschillend socialisme te brengen, maar omdat hetzelfde socialisme bij ieder van hen op andere vooroordeelen stuit, en het dus op een andere wijze moet worden behandeld om in de hersenen der hoorders een zooveel mogelijk gelijk en goed beeld te voorschijn te roepen.

De beide genoemde brochures zijn propaganda-geschriften voor bepaalde kringen. Van Vorst bepleit de vereenigbaarheid van socialisme en katholicisme voor de groote, nog braakliggende massa der katholieke arbeiders. Van Leeuwen's geschrift is een rede, voor het Groninger studenten-gezelschap „Conamur" gehouden. Beide komen hierin overeen, dat zij het socialisme aan hun gehoor zoo aannemelijk mogelijk willen voorstellen. Maar daarbij vervallen zij beide in de fout, dat zij aan een deel der vooroordeelen der kringen, tot wie ze spreken, tegemoetkomen, in plaats van ze uit te roeien. Niet uit opzettelijke berekening, maar omdat zij zelf deze vooroordeelen nog deelen en daaraan hun socialisme aanpassen. Zoo geven deze brochures een beeld van de primitieve voorstellingen, die bij de schrijvers zelve heerschen.

Het socialisme is niet een eenvoudig lesje, een leerboek, of een reeks stellingen, die men eens voor altijd leert: dan weet men het, en is volleerd. Het is een leeren,

een verruiming van denkbeelden, die nooit ophoudt; het socialistisch inzicht is geen afgerond ding, dat klaar is, maar een proces van steeds voortgaande ontwikkeling. Wie er voor het eerst kennis mee maakt, wordt door enkele zijden het sterkst getroffen, die 't scherpst tegenover zijn vroegere inzichten staan; daarvoor ziet hij andere zijden voorbij, die zich naderhand eerst aan hem opdringen. Sommigen stellen zich ook wel met een eenmaal bereikt inzicht tevreden, meenen dat ze het dan weten, hebben geen idee, dat er nog zoo oneindig veel meer in de socialistische denkwijze zit. Zij schrijven met stellige beslistheid over zaken, dic eigenlijk nog een object van verdere studie moesten zijn; en deze beslistheid is nog te grooter, als zij door hun ambt in de burgerlijke wereld — onderwijzer of geestelijke — gewoon zijn, geen tegenspraak te hooren en beschouwd te worden als lieden die het weten.

Onvolkomen inzicht is op zichzelf geen reden, om niet te schrijven; — wie van ons bleef dan bestaan? — verlangd mag echter worden, dat de geschriften op de hoogte van het eenmaal door ruime kringen der beweging bereikte peil van inzicht staan. Geven zij enkele zijden van het socialisme goed weer, dan moet des te meer tegen den schijn opgekomen worden, alsof dit van het geheele socialisme een goed beeld geeft. Hun doel is verheldering, uit den weg ruimen van misverstand, dat zij bij hun hoorders en lezers aanwezig weten, maar als de verheldering maar half is en zij daarbij tegelijk nieuw misverstand scheppen, moet door scherpe kritiek daarop gewezen worden.

* * *

Het boekje van partijgenoot Van Vorst heeft als propaganda-brochure vele goede eigenschappen; op welsprekende wijze worden de misstanden van onze tegenwoordige maatschappij geteekend en wordt de noodzakelijkheid van het socialisme betoogd. Is het echter noodig voor katholieke industriearbeiders anders te schrijven en te spreken, dan voor protestantsche? Beiden bevinden zich in dezelfde ekonomische positie, hun arbeid is dezelfde, hun belangen en behoeften zijn dezelfde. Bij beiden komt het er op aan, hun klassebewustzijn te wekken, hun de ontwikkeling van het moderne kapitalisme te laten zien, die steeds meer de gemeenschappelijke produktie voorbereidt, hun den weg te wijzen, hoe zij den klassenstrijd moeten voeren, door vakorganisatie en politieken strijd. Dat is bij allen hetzelfde en nergens raakt het het punt, waarin zij verschillen: bepaalde godsdienstige voorstellingen.

Waarom zich hier nu niet toe bepaald? Om de argumenten, waarmee het socialisme in katholieke streken bestreden wordt. Marx was een ongeloovige materialist en voorspelde, dat het socialisme den godsdienst zou doen verdwijnen. Hoe kan dan een geloovig katholiek zijn volger en aanhanger zijner denkbeelden worden?

Precies hetzelfde met verandering van naam, wordt ook den chrisrelijken arbeider voorgehouden, en in beide gevallen past precies hetzelfde antwoord. Marx ziet in de godsdienstige denkbeelden een uitvloeisel der maatschappelijke

toestanden en *kan* er dus niet aan denken, de menschen tot verandering van hun godsdienstige opvattingen op te wekken. Juist, omdat hij als materialist de oorzaak van alle tegenwoordige (verkeerde) verhoudingen der menschen in de kapitalistische produktiewijze ziet liggen, wekt hij de arbeiders op, daaraan een einde te maken, door vereeniging hunner krachten een macht te vormen, die het socialisme kan verwezenlijken. Allen, die inzien — en dat kan elk arbeider — dat het socialisme beter is dan het kapitalisme, behooren zich dus, wat ook hun godsdienstige of andere voorstellingen zijn, tot verwezelijking van dit *practische* doel te vereenigen. Daartoe alleen riep Marx ze op, en daartoe roept de socialistische partij ze op.

Op die wijze is de schijnbare tegenspraak, waarmee slimme demagogen de nog onbewuste massa misleiden, gemakkelijk uit den weg te ruimen. Tot dit inzicht heeft partijgenoot Van Voorst zich echter nog niet opgewerkt. Hij is, op den weg zijner bekeering, eerst pas zoover gekomen, dat hij zichzelf niet meer door die demagogie bedotten laat en inziet, dat het socialistisch doel toch een goed doel is. En vanaf dit standpunt van pas-bekeerde, verlangend om anderen snel bij zich te zien, roept hij tot hen: laat je niet bedotten, het „economisch socialisme", dat de arbeiders, dat wij willen, heeft met dat „wijsgeerig socialisme" van Marx niets te maken. Marx met zijn materialisme is door de socialistische partij buiten de deur gezet.

> „Want het socialisme, dat wij op het oog hebben, is niet het wijsgeerig socialisme van Karel Marx, die materialist was, ... *Haar* socialisme, het socialisme der breede volksschare, is niet hetzelfde als *zijn* socialisme, het socialisme van Karel Marx." (p. 8!)

> „*Wij maken wel onderscheid* en wij wijzen er op, wat soort socialisme in ons land wordt gepredikt door leiders, wordt aangehangen door volgelingen, wordt bestreden door tegenstanders. Dit is niet het wijsgeerig socialisme van Marx, die zijn *materialistische wereldbeschouwing in zijn socialisme* opnam. Ware dit wel het geval, dan zou een bevechten van zoo'n socialisme door katholieken met wapenen aan geloofs- en zedeleer ontleend, te verklaren en van hun standpunt te rechtvaardigen zijn. Maar dit is het geval niet. Het onder het Nederlandsch volk gepredikte, beleden en bestreden socialisme moge met het socialisme van Marx ook nog zooveel gemeen hebben, het materialisme is er uit. Wij hebben hier te doen met een economisch, geenszins met het wijsgeerig socialisme van Marx." (p. 14.)

Hier is dus de schijnbare tegenspraak, die een beter kenner onzer theorie dadelijk ophelderen zou, verwijd tot een onjuiste absolute tegenstelling. De argumenten der socialistenbestrijders worden gedeeltelijk toegegeven, om ze voor het overige des te beter te kunnen afwijzen. Gij hebt volkomen gelijk, zegt hij tegen pater Aengenent en andere geloofsgenooten, dat het materialisme van Marx onjuist, verderfelijk en onaannemelijk is; maar gij bedriegt de menschen, door te doen, alsof alle socialisten deze leer moeten aanvaarden. Wat gaat zij ons, voorstanders van het „economisch" socialisme aan? Marx is voor ons niet meer dan andere geleerden, die ook op waardevolle wijze onze kennis hebben verrijkt. . . .

Terwijl van Voorst dus een misverstand uit den weg ruimt over het doel van het socialisme, plant hij een nieuw misverstand, omtrent Marx en omtrent het wezen van de socialistische theorie en haar verband met de praktijk. Hij doet het voorkomen alsof Marx, en dus ook de „Marxisten" eene partij willen, waarin allen hetzelfde geloof, dezelfde filosofische overtuiging huldigen. Nu is hij hierin niet alleen schuldig; de leidende organen der partij, die zoo min mogelijk door Marxistische beginselen willen gehinderd worden in hun opportunistische politiek, doen sinds lang hun best, het streven der „Marxisten", onzen praktischen politieken strijd door klare theoretische inzichten te laten leiden, voor te stellen als het — zeer on-Marxistische — pogen, aan alle socialisten een gelijke geloofsleer op te leggen. Deze stelselmatig gekweekte onjuistheid heeft ongetwijfeld Van Voorst van de wijs gebracht, maar omgekeerd helpt nu zijn brochure haar verder verspreiden.

De tegenstelling tusschen het „wijsgeerig", materialistisch socialisme, dat uit den booze, en het „economisch" socialisme, dat christelijk is, is een natuurlijke en begrijpelijke eerste uitweg uit het conflict, waarin de socialistische leer een christelijk gemoed brengt. Dat is echter geen reden, een man als Van Vorst, die gestudeerd, veel doordacht en doorstreden heeft, en als voorganger, als propagandist optreedt, in den waan te laten, dat daarmee het conflict opgelost is. Wij moeten hem zeggen, dat hij zich door de aanvaarding van het „economisch" socialisme eigenlijk reeds in de klauwen van den Satan Materialisme begeven heeft. De strijd tusschen geest en stof, om 't zoo maar eens platweg te noemen, komt praktisch daarop neer, wie de wereld in het goede spoor kan brengen. Wij zien allerlei ellende, stoffelijke en geestelijke, honger en gebrek, haat en diepe smart, tegenstelling van rijkdom en armoede, verbittering en geestverstomping, bedrog en vijandschap. Nu zeggen wij: alle geestelijke macht van alle kerken tesamen is niet in staat, daar *iets* aan te veranderen; dat is het bankroet van de leer, die in het geestelijke het heerschende element ziet. Maar een stoffelijke omkeer, de invoering van een andere produktiewijze 1) kan dit wel, zal alles in den grond veranderen. Daarin, in dit feit, zit het materialisme van Marx; en ieder, die het z.g. ekonomisch socialisme aanvaardt, erkent daarvan de waarheid, erkent praktisch, dat de opheffing aller ellende slechts uit de opheffing der stoffelijke ellende kan voortkomen. Voor Marx, als een diep en konsekwent denker, was deze waarheid slechts een deel van een veel algemeenere overtuiging omtrent de verhouding van werkelijke en ideëele krachten. Het is niet ieders werk, met deze konsekwentie een opruiming in zijne overgeleverde ideologische opvattingen te houden; wie ze weet te vereenigen met de nieuwe praktische opvattingen, is daarin vrij, want de praktijk, de daad, is het doel, het voornaamste. Wij willen door deze vingerwijzing slechts aanduiden, dat het thans door Van Vorst gewonnen standpunt niet de afsluiting van een ontwikkeling behoeft te zijn, maar dat in het socialisme steeds beter inzichten het loon zijn van wie opmerkzaam steeds verder onderzoekt.

1) Wij maken er op opmerkzaam, dat hier stoffelijk in den zin van Marx gebruikt wordt, en beteekent: de werkelijke, zichtbare, waarneembare invloeden, in tegenstelling tot ideologische voorstellingen. Want een productiewijze omvat ook vele geestelijke betrekkingen.

Een ander sterk sprekend kenmerk van de primitieve natuur der socialistische opvattingen bij Van Vorst zijn zijn uitingen over het doel en de middelen van onze beweging. De productiemiddelen „in handen van den staat", „regeling van het loon door den staat", „de staat eigenaar, de staat werkgever, de staat uitbetaler van loon", ja zelfs „de warenproductie..... wordt staatszaak". Het misverstand, dat wij zoo herhaaldelijk tegenover liberale en anarchistische tegenstanders moeten ophelderen, als zou staatsexploitatie, waar die thàns plaats vindt, een voorbeeld geven van de wijze, waarop wij alles wenschen in te richten, duikt hier in verrassende naïveteit in een door de leidende organen der partij aanbevolen propagandabrochure op. Het is een misverstand, dat bij een eerste oppervlakkige kennismaking met het socialisme opkomt, de tegenstelling van het geordende staats- met het ongeordende privaatbedrijf. Het is, zelfs na correctie van den eenen staat door de vele openbare organen der gemeenschap als gemeente, vakvereenigingen, coöperatie e.a. nog maar een halve waarheid, die een onwaarheid wordt, zoo er de andere helft niet wordt bijgevoegd: de staat wordt zelf door die nieuwe functie een geheel ander ding. Om over de primitieve, voor een eersten uitleg zeer bruikbare voorstelling heen te komen, als zou het socialisme niets dan een algemeene staatsexploitatie willen, is eenige verdere studie noodig: deze kan leeren, hoe de regeling der productie door den staat, het optreden van den staat als „werkgever" en „loonbetaler" tegelijk de loonarbeid en den staat zelf tot het tegendeel maken van wat ze onder het kapitalisme zijn.

Over de verzekering, dat wij het socialisme alleen door recht en wet willen invoeren, en dat daarbij „van onrecht en geweld geen diensten" worden gevraagd, behoeven wij niet meer uit te weiden. Hier geldt hetzelfde: als eerste inzicht waar en juist, maakt de absolute gelijkstelling van „onrecht" en „geweld" en de krasheid, waarmee haar waarheid verzekerd wordt, een krasheid, die elk tegendeel uitsluit, haar onwaar.

Het brochuretje van Van Vorst voert de propaganda tot een achterlijk peil terug. Het zal wel in achterlijke katholieke streken goed werk van eerste opwekking kunnen doen, maar het is dringend noodig, dat het dan onmiddellijk aangevuld wordt door de betere brochures, die sinds lang tot ons propagandamateriaal behooren. 1)

* * *

Bij alle ontwikkeling zijn twee karaktertrekken in het oog vallend, eenerzijds de verwantschap van het vorige met het volgende, anderzijds hun tegenstelling.

1) Zoo juist lezen wij hoe de redactie van *Het Volk* in een beschouwing over 't Arnhemsch congres de kritiek, die op Van Vorst' brochure uitgebracht is, als een kabaal over een paar ongelnkkig gekozen woorden betitelt. Dit geval is weer een typisch staaltje van de vrees voor open klaarheid bij dit blad, dat werkelijke verschillen steeds probeert weg te doezelen. Dat hier van geen ongelukkig gekozen woorden sprake is, maar van werkelijk verschil in denkbeelden, van nog onvolgroeide opvattingen, is in het bovenstaande voldoende aangetoond.

Al naar de eene zijde door misverstand als eenige aangezien wordt, is het noodig er de andere tegenover te stellen. De denkbeelden, die onder de ontwikkelde bourgeoisie over het socialisme heerschen, zijn die van volkomen tegenstelling met het heden, een breken met al het bestaande, een nieuw willekeurig bedenksel, een kunstmatige uit de vingers gezogen konstruktie. Daartegenover heeft zich bij vele onzer aanhangers, vooral bij kalme, temperamentlooze naturen de andere zijde als de ware, niet-utopische opvatting van het socialisme vastgezet, eene opvatting, die vooral den organischen samenhang, de overeenkomst met het vroegere en niet de scherpe tegenstelling ziet.

Zoo ontwikkelde Dr. Van Leeuwen voor de Groninger studenten de stellingen, dat het socialisme een natuurlijk voortbrengsel is van de burgerlijke maatschappij en den burgerlijken staat, en dat de sociaal-demokratische theorie een voortzetting van het burgerlijk geestelijk leven is. Neen, mijne heeren, zoo sprak hij, het socialisme is geen bedenksel, geen fantasie, geen ideologisch uitvindsel van dwepers en gekken; het groeit op natuurlijke wijze op uit het bestaande, is er de eenvoudige konsekwentie en voortzetting van. Goed, zeggen wij, vooral goed tegenover burgerlijke studenten, die er nog zoo fantastisch over denken. Maar... het is toch maar ééne zijde. De andere zijde is, dat het socialisme als maatschappij en als leer tegelijk de volkomen omkeer van de burgerlijke maatschappij en de burgerlijke leer is. Let men alleen op den samenhang en ziet men slechts de organische ontwikkeling, zoo komt men licht tot de verwachting, dat eigenlijk ieder verstandig gestudeerd persoon het socialisme moet gaan aanhangen. Ziet men echter in deze ontwikkeling tegelijk den geweldigen omkeer, dan begrijpt men eerst den geweldigen tegenstand, dien het socialisme moet ondervinden en stelt men zijn hoop alleen op de klasse, die het nieuwe met hart en ziel kan aanhangen.

Nu draagt des schrijvers geheele wijze van uiteenzetting dit karakter van een socialisme-voor-iedereen, waarvan ieder beschaafd en ontwikkeld man aanhanger moet zijn. Aan de schets van de maatschappelijke ontwikkeling hier en daar recht wonderlijk, om geen erger uitdrukking te gebruiken ontbreekt alles, wat voor de tegenwoordige periode het belangrijkst is. Van de uitbuiting, dat grondfeit van het kapitalisme, zweeg de spreker, zeker om de zenuwen der hoorders niet te schokken. Van den geweldigen klassenstrijd die de arbeidersklasse voeren moet, die de hoofdinhoud van de geheele hedendaagsche geschiedenis, heeft hij hun evenmin gesproken. De geest van het betoog is de geest van Bellamy; door te wijzen op de regelloosheid der productie, de concurrentie, de overproductie, op de voor ieder zichtbare misstanden van het kapitalisme. wil hij ontwikkelde menschen de voordeelen van een socialistische maatschappij laten zien. En welke zijn die misstanden? Spreekt hij van de nood en de ellende, die de arbeiders opzwepen, van hun gruwelijke uitbuiting door den gevoelloozen, wijl onpersoonlijken meester Kapitaal? Hij spreekt van „den mensch bedervenden carrièrestrijd en het gemis aan algemeene welvaart, die door het socialisme opgeheven zullen worden."

Maar is het dan niet noodig, om studenten tot het socialisme te brengen, anders

te spreken dan tot arbeiders? Wij meenen, dat de manier, hun het socialisme als iets doods-onschuldigs en natuurlijks voor te stellen, dat zij in hun eigen belang moeten aanhangen, geen duurzame vruchten kan opleveren, bij studenten netzoomin als bij volwassen bourgeois. Want hun eigen klassegevoel als leden der bezittende klasse wordt er niet door overwonnen; óf zij krijgen een zoo tamme en onware voorstelling van het socialisme, dat de praktijk der arbeidersbeweging hen dadelijk afstoot, zoodra zij daarmee in aanraking komen. Wat noodig is, is hun het werkelijke socialisme, als doel en leer van de arbeidersbeweging te toonen, hun oogen te openen voor het wezen van de heroïschen geweldigen klassenstrijd, waarvan alles rondom hen vol is; daardoor alleen kan een idealisme opgewekt worden, dat in staat is, hen de scheidingslijn der klassen te doen overspringen. Zullen zij zich aan de zijde der arbeiders stellen, dan moeten zij eerst de wereld van het standpunt der arbeiders, met de oogen van arbeiders leeren aanzien.

Wij noemden Bellamy als voor de hand liggende vergelijking voor deze wijze van propaganda; aan Bellamy doet ook de beschrijving van het doel van het socialisme denken. „De bedrijfsconcentratie, in enkele bedrijven in sommige deelen der wereld reeds volledig geworden, kan in alle bedrijven en in alle landen volledig worden gemaakt. Vele voortbrengingsmiddelen zijn hier en daar reeds eigendom der gemeenschap. Dat kan het geval worden met alle voortbrengingsmiddelen in alle landen der wereld." Hù, wat een radicalisme! *Alle* produktiemiddelen in handen der gemeenschap, *alle* bedrijven geconcentreerd, geen genade voor de spade van den kleinen boer, voor boog en pijl van den wilde in Afrika. De „meest nauwkeurige regeling der productie" wordt ingevoerd. Wie denkt bij deze uitingen niet aan de door dorre fabriekmatigheid en burgerlijke engheid afstootende toekomstbeelden, die men in werken van tegenstanders zoo dikwijls aantreft? Doch het is weer het op den voorgrond stellen van ééne zijde zonder de andere, die dit bewerkt; de orde en de doelmatigheid van het enkele grootbedrijf versterkt en voortgezet, tot de geheele maatschappij uitgebreid — maar zonder hun tegenstelling, de groote vrijheid en de veelzijdigheid van bedrijfsvormen, die zij medebrengen.

Het wordt echter nog beter. Het socialisme wil brengen, „wat de burgerij in haar eersten tijd eischte, maar tot de oppermacht gekomen, niet in de praktijk der maatschappij heeft weten door te voeren, nl. *de „leiding"*, *de „heerschappij" zoo men wil, van de verstandelijk-en-geestelijk meerderen*". (p. 11).

Dietzgen schreef eens: „De sociaaldemokratie verzet zich tegen alle heerschappij. Ondanks alle veranderingen in de geschiedenis, zoo geven wij toe, waren er altijd officieren en manschappen. Zoo zal het eeuwig blijven, zeggen de officieren. Maar de manschappen vinden een haar in de soep; zij bemerken, dat sedert de eerste opperhoofden, langs de rooverhoofdlieden, patriarchen, keizers en ridders heen, tot de tegenwoordige loonheeren toe, het volk steeds bewuster en zelfstandiger is geworden. Zij zien *ontwikkeling in de geschiedenis* en komen dus vanzelf op den verstandigen inval, over het touw te willen springen, dat de professoren hun als „grondslag der maatschappij" voor de neus spannen.

De professorenwijsheid heeft daarin gelijk, dat heeren tot nog toe een noodzakelijk kwaad of zelfs een redelijk feit waren. Maar ook de ontwikkeling naar steeds meer vrijheid is zulk een feit. Onze heeren zoeken de moraal van de geschiedenis natuurlijk niet in de vrijheid, maar in de heerschappij... Wij sociaaldemokraten beweren, dat de heele heerlijkheid over boord moet, en dat dan eerst de moraal tot zijn recht kan komen."

Allemaal gekheid, zegt Dr. van Leeuwen, leiding moet er wezen. In den ouden tijd was die in handen van de dappersten, daarna kwam ze in handen van de rijksten; ons ideaal is, dat ze in handen komt van de knapsten. Dat zal er bij de studenten wel in willen! Een maatschappij, zoo totaal verschillend van de onze, dat allen in gelijke mate zelfstandig, en zoo hoog ontwikkeld zullen zijn, dat zij geen heerschappij meer behoeven, gaat dezen partijgenoot blijkbaar te hoog.

Staat de schrijver zoo tegenover de praktische zijde van onze beweging, op het terrein van de theorie maakt hij het nog erger. In het hoofdstuk waar hij wil nagaan, „welk verband er bestaat tusschen de sociaaldemokratische theorie en het burgerlijke leven", zoekt men vergeefs naar eenig spoor van een sociaaldemokratische theorie. Het hoofdstukje houdt in: dat de kennis zich steeds ontwikkelt, elk volgend geslacht van het vorige overneemt, er nieuws aan toevoegt, dat uit de begeerte naar weten ideologieën ontstaan; dat de burgelijke produktie de natuurwetenschap als winstobjekt bevorderde, daardoor aan de wetenschap een nuttigheidskarakter gaf; dat de verwaarloozing van 't gemoedsleven de theologische reaktie bevorderde; dat in de socialistische maatschappij het geestesleven vrij zal worden van iederen dwang en iederen tendens. Daarmee is 't uit. Van een socialistische theorie, die zich uit de burgerlijke theorieën ontwikkeld heeft tot hun volkomen tegendeel, die voor 't eerst rijke nieuwe inzichten in het wezen van de menschelijke samenleving bracht; die ons een richtsnoer is bij ons praktisch werken — niets daarvan. Zelfs het woord wordt niet meer genoemd. Eenige bladzijden later slechts de opmerking, dat bij haar strijd de sociaaldemokratie een onschatbaren gids in het historisch materialisme heeft, een opmerking, die in het raam van het geheele boekje slechts de waarde van een nageprate, onbegrepen frase heeft. Dat er ook een ekonomie bestaat, die de andere belangrijke helft onzer theorie vormt, hij heeft er de Groninger studenten niets van verraden.

Deze geheele schets, de hoofdinhoud der brochure, hoe het socialisme *a* ekonomisch, *b* maatschappelijk, *c* staatkundig, *d* geestelijk uit het burgelijke leven ontspringt, is van een primitiviteit, die men overigens slechts in propaganda geschriften uit den eersten tijd der beweging vindt, toen de heldere theoretische inzichten, die de leer van Marx geeft, nog slechts in enkele algemeene noties doorgedrongen waren. Des te zonderlinger sluit er een hoofdstuk over het historisch materialisme bij aan: eenige citaten uit Marx en Engels, met toelichtingen die te samen zeker niet in staat zijn een helder beeld van de socialistische theorie en haar verband met de praktijk te geven.

En nu de sociaaldemokratische wereldbeschouwing, die de titel belooft? Een

sociaaldemokratische wereldbeschouwing bestaat niet, verklaart de schrijver. Want alleen in „een sociaaldemokratische maatschappij" kan deze ontstaan. Een sociaaldemokratische maatschappij, wat is dat? Natuurlijk de maatschappij, die de sociaaldemokratische partij wil invoeren. De voorstelling, dat de sociaaldemokraten een bepaalde maatschappijvorm willen invoeren, is naar hetgeen wij reeds gezien hebben, den schrijver niet vreemd, en zij toont, hoezeer hij van alle besef van wetenschappelijk socialisme volkomen vrij is gebleven. Men zou mogen verwachten, dat ieder partijgenoot nu wel weet, dat wij geen bepaalde maatschappijorde willen invoeren, slechts de heerschappij willen veroveren tot vrijmaking van den weg, waarlangs zich uit de kapitalistische eene socialistische of kommunistische produktie ontwikkelt, die dan zelf nog allerlei verschillende ontwikkelingsvormen zal doorloopen. Dr. Van Leeuwen weet daar blijkbaar niet van.

Maar afgezien daarvan, wat beteekent toch die verklaring dat een sociaaldemokratische wereldbeschouwing eerst in een toekomstmaatschappij kan ontstaan? Wanneer wij vragen naar de wereldbeschouwing der sociaaldemokratie, vragen wij toch niet naar een beschouwingswijze, die in de toekomst, maar naar een, die tegenwoordig bij het socialistische proletariaat heerscht. Daarom spreken wij ook meestal van „proletarische" wereldbeschouwing. Dat wij daarover bij Van Leeuwen weinig zullen vinden, ligt na al het voorgaande wel voor de hand.

Het socialistische proletariaat heeft een bijzondere van anderen onderscheiden beschouwingswijze van de wereld rondom hem, doordat het daarin een andere rol vervult en andere belangen heeft, doordat het een heel andere wetenschap heeft en daarom alles anders waardeert dan andere klassen der bevolking. Zijn idealistisch geloof in een betere toekomst, het eenige, wat bij Van Leeuwen onder den naam wereldbeschouwing aangevoerd wordt, is er slechts een deel van, is als 't ware de zonneschijn, die op deze wereld ligt. De beschouwingswijze zelf, de manier van het heden en het verleden te bekijken, ligt in hoofdzaak vervat in het historisch materialisme, die de menschenwereld als een ontwikkelingsproces opvat, dat door de werkelijke maatschappelijke krachten, niet door fantastische voorstellingen, gedreven wordt. Neen, zegt Van Leeuwen, het historisch materialisme is niet de wereldbeschouwing der sociaaldemokratie, want Marx en Engels noemden het „een leiddraad bij hun studie", dus geen levens- of wereldbeschouwing. Zou het geen oogenblik bij hem opgekomen zijn, dat een „leiddraad" bij een studie nooit iets anders zijn kan, dan een bepaalde algemeene beschouwingswijze van het onderwerp der studie, hier de menschenwereld?

Wij kunnen hiermee zijn verdere beschouwingen laten voor wat ze zijn. Onder de vele enormiteiten, waaraan zij rijk zijn, moge slechts deze eene nog geciteerd worden: „*Of* de technische en natuurwetenschappen ooit tot volledige verklaring van al het waar te nemene zullen komen, ik waag er mij niet aan, daarover zelfs maar een vermoeden uit te spreken". Deze uiting alleen is reeds voldoende, om de scherpzinnigheid van den schrijver in het juiste licht te stellen.

Was nu dit alles niets dan een ongedrukte rede voor Groninger studenten,

wij zouden er niets van zeggen. Maar het is gedrukt en uitgegeven, onder een bedriegelijken titel, en wordt mogelijk door arbeiders als partijliteratuur gekocht; vooral ook, omdat er niet buiten opstaat, dat het een rede voor studenten is. Er zijn, ondanks de aankweeking van verachting voor de theorie, toch vele arbeiders, die onze gewone partijgeschriften kennen en een sociaaldemokratischen kijk op de maatschappij gewonnen hebben, maar die daarin graag nog wat meer eenheid wenschen, en met meer bewuste klaarheid van uit dit standpunt de geheele wereld willen zien. Een werkje, dat zich noemt „de wereldbeschouwing der sociaaldemokratie" is juist, wat zij wenschen; zij koopen het..... en bemerken, dat zij bekocht zijn. Niet slechts omdat het niet tot hen, aanknoopend bij hun toestanden maar tot studenten spreekt; ook nog niet, omdat het over „een wereldbeschouwing der sociaaldemokratie" niets bevat. Maar vooral, omdat het beneden het peil staat, dat hij reeds bereikt heeft; zijn inzicht kan er niet door vooruit, maar alleen achteruitgaan. Een arbeider, die b.v. Gorters „Grondslagen der sociaaldemokratie" goed in zich opgenomen heeft, staat reeds op een hooger peil van socialistisch inzicht, dan de schrijver van dit brochuretje kan geven. Geen wonder, dat zoo iemand, in zijn hoop bedrogen, iets grondiger met onze theorie bekend te raken, het ding met een hartgrondig: wat een lor! in den hoek gooit.

Op het congres werd van sommige zijden de ongezouten kritiek, die het boekje in een paar onzer weekbladen vond, als te scherp en ongepast afgekeurd. Wij moeten, na herhaalde lezing ronduit bekennen, dat deze kritieken eer te zacht dan te scherp waren. Gemeten aan het peil, dat thans in de voorste rijen der partij bereikt is en beoordeeld naar het feit, dat het niet van een onbekend persoon komt, maar van een propagandist, die Dr. voor zijn naam schrijft en van wien arbeiders dus denken kunnen, dat hij er wat van weet, behoort het tot het slechtste, wat in lang in onze literatuur verschenen is.